

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

ՄԱՆՈՒԷԼ ՔԵՕՍԷԿԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ուսուցիչիս

Գարնանային պայծառ օր մըն էր երբ ֆառասուն տարիներ ետք, Ատլանտեանի միւս ափէն ծանօթ ձայն մը կրկին ականջներուս մէջ կ'արձագանգէր:

Ուսուցիչիս՝ Մանուէլ Քէօսէեանի ձայնն էր:

Մեր առաջին հանդիպումը պատահեցաւ Փարիզի մէջ, նախքան իր վերջին ուխտագնացութեան ձեռնարկելը դէպի Saint Jacques Compostello, Սպանիա, ուր, ըստ կրօնական աւանդութեան, Սուրբ Գլխադիրի մարմինը թաղուած է:

Սուրբին գլխատուած գլուխը ամփոփուած է երուսաղէմի հայոց Սրբոց Յակոբեանց տաճարին մէջ:

Երկարատեւ խոկումներով սնած իր քաղձանքն էր ուխտագնացութեամբ լուսարանել Սուրբին երկու մարմնամասերուն Ֆիզիքական հեռաւորութեան թնեւելը: Կ'ուզէր շաղկապել Սուրբին Գլուխն ու մարմինը:

Կենսական այս նպատակակէտը յափշտակած էր իր հրեղէն աշխարհը:

Գրական շնորհներով օժտուած Մանուէլ Քէօսէեանի կողմէն՝ կը ծնէր նաեւ Մանուէլ Քէօսէեան ուխտաւորը, հոգեկան արժէքներ որոնողը:

Շահեկան երեք օրուայ կենակցութենէ մը ետք, տիկնոջս հետ ընկերացանք իրեն դէպի Ֆրանսայի հարաւը՝ Saint Jean Pied de Port գիւղաքաղաք, ուրկէ՝ պիտի ծայր առնէր իր ուխտագնացութեան ֆառասնօրեայ ֆալելով երթը:

Գանատա իր վերադարձի ճամբուն՝ կրկին հանդիպեցանք իրարու

Փարիզի Charles De Gaulle օդակայանը՝ քացառիկ մթնոլորտի մը մէջ: Ա՛յնքան պայծառ եւ ցնծուն էր դէմքը որ ներքին խաղաղ նոր զօրութեամբ մը իր սպառազինութիւնը կ'արտացոլացնէր:

Տեսանք իր ուխտագնացութեան օրագրութեան եզակի ապրումներով յորդառատ տետրը, որը վստահաբար դափնեպսակը պիտի հանդիսանար իր վերացական ըմբռնումները պարզաբանող գործին, իր որոնած հոգեկան արժէքներու մասին:

Աւա՛ղ, վերադարձին քիչ ժամանակ ետք, կը տեղեկանայինք անողոք հիւանդութեամբ վատթարացած իր վիճակէն եւ անոր անբուժելի բնոյթէն որուն յաջորդեց՝ անխուսափելի մահը:

Երկուստեք կ'անցնէինք կեանքի յաջորդ հանգրուանին. ինքը կը բաժնուէր մեզմէ առ յաւէտ անդեմական կեանքը ընդգրկելու՝ իսկ մենք կառչած յիշատակներու տրցակին, պիտի ջանանք իր հետ շաղախուած մեր անցեալը վերապրեցնել:

Որպէս աշակերտ՝ հիացողի հանգամանքս, ինձ կը մղէ սահմանափակուիլ իր գրութիւններէն յափշտակուողի մը մօտեցումով:

Վստահաբար իր գրչընկերները պիտի բերեն իրենց յարգանքի տուրքը, ըստ պատշանի ընդգծելով, Մանուէլ Քէօսէեանի արժանիքները որպէս քանաստեղծ, գրագէտ, գրականագէտ, քանախօս, դասախօս եւ ճանապարհորդ:

Բազմաթիւ են թիւերը անոնց, որոնք քախտն ունեցան ինձ նման, իրենց աշակերտական տարիներուն արժանանալ անոր ուսուցչական

անգուցական շունչին եւ ներշնչումին:

Կը յիշեմ, կարծես երէկ ըլլար, տպաւորիչ տեսքով այդ երիտասարդը, սպիտակ, փայլուն մորթով, սեւ եւ խիտ մազերով, օրօրուող ֆայլերով կը մտնէր դասարան:

Հայ գրականութեան մեր նոր դասախօս՝ Մանուէլ Քէօսէեանն էր:

Կը ծանօթանամ իրարու, կարճ ժամանակ մը ետք բանկոնին գրպանէն լաթակազմ նիհար գրքոյկ մը հանելով՝ թրթռուն ձայնով կը ներկայացնէ՝

«Կոստան Զարեանի «Տատրագոմի հարսը»ն է:»

Մէկ գիրք կար եւ այդ՝ իր գիրքն էր: Առաջին անգամն էր որ կը հանդիպէինք դասատուի մը որ դասաւանդելու ընդհանրացած օրինագիծը կը յեղաշրջէր:

Կը բանայ գրքոյկը, կը տեղաւորէ ձախ ափին մէջ. աջ ձեռքը ուսերուն քարձրութեան եւ րութամատը կիսածալ, կը սկսի կարդալ առաջին երկու էջերը եւ ապա մեկնարանել, առանց մեր նայուածքները դիմագրաւելու:

Ֆէտայական կեանքէն ապրուած սրտառուիչ եղելութիւն մըն է «Տատրագոմի հարսը»:

Ասումնաւորի իր անդրդուելի յատկութիւնը այլապէս կ'իմաստաւորէր եւ կը ծաղկեցնէր բառերու իմաստը: Նախադասութիւնները կը դառնային հնչող արտայայտութիւններ վերապրող տիպարներու բերնին մէջ եւ ինքն կը դառնար դերակատարը ուրուագծուած Տատրագոմի գիւղական բնմին:

Որքա՛ն տպաւորիչ էր մթնոլորտը իր դասաւանդութիւններուն:

Կ'ապրէինք իր պահերը տարբեր աշխարհի մը սէմին կանգնած՝ կարծես ականատեսներն ըլլայինք ազգային չարաշուք ողբերգութեան:

Ոչ մէկ մակերեսային մօտեցում:

Իւրաքանչիւր գրական էջ արժէ մ'ունէր որ չէր վրիպեր իր խորաբափանց վերլուծումէն:

Ըմբոստ պայքարող մըն էր հայուն վերապահուած անարդար նակատագրին դէմ:

Յատուկ մտահոգութեամբ կ'արծարծէր Հայապահպանման հարցը՝ նայուածքը սեւեռելով դասարանի պատուհանէն դուրս տարածուող անյատակ հորիզոնին, կարծես անձնատուր՝ թուրքերը գլոդ, ինքնութիւնները տարրալուծող համաշխարհային հոսանքներուն:

Անգօր փորձ մը անտարակոյս՝ ցիր ու ցան հայութիւնը խնայելու օտարացումի ձուլումի անհամրոյր նակատագրէն:

Զինքը խթանող շարժառիթ մըն էր հայութեան սպառնացող ձուլումի վտանգը եւ կը տառապէր անով. իր միակ սփոփանքը Շահան Շահնուրի մօտ կը գտնէր ապաստանելով «նահանջը առանց երգի» հատորին մէջ՝ ահագանգ հնչեցնող «մեղա՛յ, մեղա՛յ Արարատին» հատուածը արտասանելով:

Ի՛նչ վեհութեամբ կ'արտասանէր Շահնուրի ցասումն ու ընդվզումը արտայայտող աւելի քան այժմէական ցնցիչ տողերը, որով՝ նահանջող հայութեան ահռելի աղէտին դէմ կը բողոքէ, հաւաքական ձեռնարկութեան մեղսակցութիւնը կը դատապարտէ:

«Կը նահանջեն ծնողք, որդի, բեռի, փեսայ, կը նահանջեն քարք, ըմբռնում, քարոյական, սէր: Կը նահանջէ լեզուն, կը նահանջէ լեզուն: Եւ մենք դեռ կը նահանջենք բանիւ եւ գործով, կամայ եւ ակամայ, գիտութեամբ եւ անգիտութեամբ, մեղա՛յ, մեղա՛յ Արարատին:

«Եղան Հայեր որոնք իրենց մորթը փրկելու համար վճարեցին

ոսկի. եղան ուրիշներ որոնք տուին հաւատք, կուսութիւն. եղան անոնք որոնք լիեցին տուն, տեղ, երկինք. եղան դեռ վատեր՝ որ ուրացան ազգ ու լեզու, եւ հերոսներ՝ որ տուին արիւն, կեանք, օր եւ արեւ: Իսկ մե՛նք, կը վճարենք իբրեւ վերջին փրկագին այն որ պիտի գայ: Իբրեւ վերջին փրկագին՝ մանուկներ որոնք կրնային մեծնալ, ապագայի սերունդներ որոնք մեզմէ վերջ պիտի գային: Որովհետեւ այն որ պիտի գայ, պիտի ըլլայ օտար, քանի եւ գործով, կամայ եւ ակամայ, գիտութեամբ եւ անգիտութեամբ, մեղա՛յ, մեղա՛յ Արարտին:»

Խորունկ հառաչանքէ մը ետք, կը վերադառնար «Տատրագոմի հարսը»-ին:

Այո, կը ոչնչանանք պատասխանատուներու աչիւն տակ, զոհ իրենց անտարբերութեան, անչափահասութեան եւ յանախ իրենց ծափահարութիւններով:

Դիւցազներգական քարքերէն հասած սովորութիւն է, որ մեր օրերուն հերոսի մահը չենք ողբար այլ կը ծափահարենք:

Հոս է գուցէ անհասկնալին ցուցաբերուած անտարբերութեան: Մեռնողը պատահական հերոս մը չէ, այլ՝ ՀԱՅՆ է որ տակաւ կը մեռնի՝ վրիպելով ազգային հաւաքական խղճմտանքէն եւ նոյնիսկ՝ իրենց ծափահարութիւններու ողջերթով:

Հայապահպանման թէզը յատուկ տեղ մը կը գրաւէր իր գրականագիտական ելոյթներուն մէջ: Ան ազգային գիտակցութիւնը եւ արժանապատուութիւնը արթնցնող մէկ ֆարոգիչ՝ գործիչ մըն էր:

Ան առաքինութիւնը ունէր նիւթականը՝ ոգեղէնի վերածելու:

Նախընտրաբար՝ դարասկզբի հայոց եղեռնութիւնը դրուատող գրականութենէն կ'ընտրէր իր դասաւանդելիք

էջերը:

Թէ՛ հայոց պատմութիւն, թէ՛ ազգաբարոյչութիւն:

Անտարակոյս որ կարգ մը քեմեր պիտի ողբան իր կորուստը, գրականաւէր հասարակութիւն մը որ կը վայելէր իր զգայացունց հայագիտական դասաւանդութիւնները, պիտի զրկուին առ յաւէտ:

Թիւով քիչ են Մանուէլ Քէօսէեանի տաղանդով գրականագէտներ, որ կարողութիւնը ունենան իրենց գիտութիւնը փոխանցելու:

Ունենալը մէկ հարց եւ կարենալ փոխանցելը երկրորդ հարց:

Դասախօսութիւններու եւ գրականագիտական յօդուածներու կարգին, ցարդ հրատարակած է հետեւեալ գիրքերը.

«Հրիտակ», փորձագրական էջեր, 1988,

«Շաղաւօտ», քերթուածներ, 1989,

«Փորձութեան Օրեր», փորձագրական էջեր եւ քանաստեղծութիւններ, 1994:

Այս գիրքերուն մէջ մարմին եւ հոգի կը զգենուն գրականութեան եւ արուեստի անկիւնադարձային դէմքեր, որոնց մէջ ի յայտ կու գան անոնց հիմնական յատկանիշներն ու արժանիքները: Այդ դէմքերէն են՝ Կոմիտաս, Եղիշէ Ջաբենց, Երուանդ Օտեան, Խրիմեան Հայրիկ, Վազգէն Ա., Դրիգոր Օտեան, Մովսէս Խորենացի, Խաչիկ Դաշտենց եւ այլն: Վահէ Օշական կը գրէր. «Մանուէլ Քէօսէեան նակատամարտի դաշտ իջած է ազգային մշակոյթի գերագոյն շահերու ի խնդիր»: Նոյն խոռովներէն կը բխին նաեւ իր քանաստեղծութիւնները, որոնք այժմէական են, տաք, փոթորկուն, հաղորդական:

Մանուէլ Քէօսէեան յանձնառու քանաստեղծ մըն է: Իր գրականութիւնը

կ'արտացոլացնէ ժամանակակից հայ մարդու ձգտումները, մտահոգութիւնները, տագնապները:

Լեզուն յստակ է եւ առիւնօրէն, ոճը ջերմ է եւ հաղորդական:

Անգլերէնէ թարգմանած է 27 հատոր մանկապատանեկան գրականութիւն:

Իրմէ բանաստեղծութիւններ թարգմանուած են, ինչպէս նաեւ վերածուած են երգի:

Խմբագրած է Գրական Յանձնաժողովը:

12 տարի խմբագրած է Մոնթրէալի «Կամար» պատանեկան պարբերականը:

Խմբագրած է նաեւ գիրքեր:

Արժանացած է Հայաստանի Մշակոյթի նախարարութեան Ոսկէ Մետալին:

Պատուոյ անդամ է Հայաստանի Գրողներու Միութեան:

Հրաւիրուած է եւ մասնակցած Գրողներու Համահայկական երեք Խորհրդաժողովներուն, որոնցմէ առաջին երկուքը գումարուեցաւ Հայաստանի մէջ եւ երրորդը՝ Անթիլիասի մէջ:

Կ'աշխատակցի հայ պարբերական մամուլին:

Հոգեկան ներքին պահանջքէ մը մղուած, ան, պատանի հասակէն, կատարած է յիշատակելի ուխտագնացութիւններ՝ Հալէպէն դէպի Տէր Զօր, 1957ին, Երեւանէն դէպի Շուշի (Լեռնային Ղարաբաղ), 1961ին, հայրենի մտաւորականներու խումբի մը հետ դէպի Արեւմտեան Հայաստան, 2002ին: Վերջերս, 2006ի Յունիս-Յուլիս ամիսներուն, ուխտագնացութիւն մը եւս կատարեց, Հիւսիսային Սպանիա, քաղաքով, 40 օր տեւողութեամբ, դէպի Santiago de Compostela, ուր, ըստ

աւանդութեան, թաղուած է Յակոբ Առաքեալի՝ Սուրբ Գլխադիրի մարմինը, բոլորիս յիշեցնելով որ գլխատուած Առաքեալին Գլուխը թաղուած է Երուսաղէմի Հայոց Սրբոց Յակոբեանց տաճարին մէջ:

Ըլլալով արմատացած համոզումներու տէր անձ մը, իրեն համար կարեւոր է ՀԱՅ գաղափարականը եւ այլ մշակոյթներու կողմէն, Հայկական Մշակութային կեցումներ:

Պատկանելով ազգանուէր ընտանիքի մը, հայրը՝ Տիգրան՝ զինուորական, մայրը՝ Սիրանոյշ ազգային գործիչ, կանուխէն ապրած է մտաւորական հակումներով լի մթնոլորտի մը մէջ:

Քոյրը՝ Անահիտ, ճարտարապետուհի, կրտսեր եղբայրը՝ Յակոբ, բանաստեղծ, արձակագիր եւ թարգմանիչ, որ Լիբանանի 70ական թուականներու աղէտի օրերուն, զոհը դարձած է տեղացի զինեալ անպատասխանատու խմբակի մը:

Կ'ապրի եւ կը ստեղծագործէ Մոնթրէալ:

Ամուսնացած է բանաստեղծուհի Սիրվարդ Զարեանի հետ:

Անխոնջ հետապնդող մըն է Մշակութային եւ Հոգեկան արժէքներու:

Ան կը մնայ այն եզակի դէմքը, որ յաջորդական սերունդներուն, բառասնամեայ տեւողութեան, դասաւանդեց, սորվեցուց, հայ գիրն ու գրականութիւնը սիրելու արուեստը ներմուծեց, ազգային բարոյական հարստութիւններուն ջատագովը հանդիսացաւ, հոգեկան կոխկրտուած, լիութեամբ արժէքներուն, Սրբութիւններուն կենսականութիւնը մենեցող աշուղը դարձաւ:

Մանուէլ Քէսօեանի մահով, հայ մշակոյթը կը կորսնցնէ տաղանդաւոր

անդրժեյի մեծ մշակ մը:

Վստահարար իր ձայնը պիտի շարունակէ արձագանգել շատ շատերու ականջներուն, ձայն մը՝ «միրաժական»:

որ կ'անհետի Ատլանտեանի միւս ափին:

Աշակերտէն փունջ մը ծաղիկ իր անթառամ յիշատակին:

ԶԱՐԵՀ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

ՀԱԿԻՐՃ ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ՄԱՆՈՒԷԼ ՔԵՍՍԵԱՆԻ

Սփիւռֆի մտաւորական կարեւոր դէմքերէն մէկն է ան, որ տասնամեակներէ ի վեր ուշագրաւ ներկայութիւն մըն է բազմաթիւ գաղութներու մէջ:

Մնած է Հալէպ, Սուրիա, 1940ին:

Նախնական կրթութիւնը ստացած է Պէյրութի Նուպարեան եւ Հալէպի Կիլիկեան Ազգային վարժարաններուն մէջ:

Երկրորդական կրթութիւնը ստացած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Դպրեվանքին, Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան Ժառանգաւորաց վարժարանին եւ Նիկոսիոյ ՀԲԸՄ-Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան մէջ:

Համալսարանական ուսումը ստացած է Երեւանի Պետական Համալսարանի Բանասիրական Բաժանմունքին մէջ:

Փոքր տարիքէն ցուցաբերած է գրական շնորհներ: Իր առաջին գրութիւնները լոյս տեսած են 14 տարեկանին: Տակաւին պատանի՝ խմբագրած է «Վերելք» եւ «Այգ» պարբերականները:

Համալսարանականի տարիները կը զուգահեյ պիտի ժամանակաշրջանի մը, երբ մեր գրականութեամբ եւ պատմութեամբ տոգորուն երիտասարդ սերունդ մը ոտքի ելած էր ազգային եւ մշակութային արժէքներու պաշտպանութեամբ:

Կարելի է Մեծ Եղեռնի Յիսնամեակի Սերունդ կոչել այդ սերունդը: Անոնցմէ մէկն էր նաեւ Մանուէլ Քէօսեան: Շրջանաւարտ ըլլալէ ետք, ան այդ շունչով ալ կը վերադառնայ Սփիւռֆ, եւ ուր որ ալ կը պաշտօնավարէ, ինչ մթնոլորտ ալ որ կը ստեղծուի իր շուրջ, ան անկոտրում կը լծուի սերունդ պատրաստելու գործին:

Այդ շրջանին գործակցած է գլխաւորաբար «Սփիւռֆ» Շաբաթաթերթին:

Վայելած է մտերմութիւնը Գուրգէն Մահարիի, Կոստան Զարեանի, Արրահամ Ալիքեանի, Սիմոն Սիմոնեանի, Եղիվարդի եւ այլն:

Ապրած ու գործած է որպէս հայ գրականութեան դասախօս՝ Երուսաղէմ, Պէյրութ, Նիկոսիա, Գահիրէ, Մոնթրէալ:

Վարած է տնօրէնութեան պաշտօններ Ատտիտ Ապապա եւ Խարթում:

Կազմակերպած է նաեւ գրական սեմինարներ, ներկայացուցած է Սփիւռֆի թէ Հայաստանի այլախոհ գրական դէմքերը, տուած է ասմունքի երեկոներ, ճամբայ հարթած է ամենուրեք բազմաթիւ նորահաս դէմքերու:

Դասախօսած է հայագիտական դասընթացներու՝ Մոնթրէալ, Նիւ Եորք, Վենետիկ:

Վարիչ-տնօրէն Մոնթրէալի ՀԲԸՄ-ի Հայագիտական Դասընթացին:

Զ. ԹՕՓԱԼԵԱՆ